

POSUDEK DISERTAČNÍ PRÁCE

velká obhajoba

Název práce: **Figury a stopy paměti. Proměny dynamiky kulturní paměti ve vztahu k vizuální kultuře**

Autorka práce: Mgr. Andrea Průchová

Autorka posudku: PhDr. Irena Reifová, Ph.D.

Disertační práce Andrey Průchové spojuje perspektivu vizuálních a paměťových studií s cílem prozkoumat obrazový materiál v českých učebnicích dějepisu (1967-2011) a analyzovat jej jako nástroj spoluutvářející vizuální figury oficiální národní paměti.

Práce byla již jednou předložena k malé obhajobě. Tento posudek proto navazuje na detailní posudek, který jsem vypracovala k malé obhajobě. V předchozím posudku jsem práci označila za mimořádně cenný příspěvek k českým paměťovým studiím (i konkrétně k výuce dějepisu), který vyniká zejména brilantním nástinem teoretického pole studia paměti a vizuálních studií a jeho funkční redukcí na pojmy Marianne Hirsch a Astrid Erl, které slouží v praktické části jako pojmový nástroj výzkumu. Ocenila jsem také precizní heuristickou práci, vybudování velké a nomenklaturně dobře utříděné báze empirických materiálů a jejich přehledné zpřístupnění. Výhrady jsem formulovala zejména k metodologii a prezentaci výsledků kvantitativní analýzy obrazových materiálů z učebnic dějepisu a interpretaci rozdílů mezi učebnicemi z komunistického a postkomunistického období. Podrobně nebudu oceňující a vyzdvihující teze z prvního posudku reprodukovat, na jejich platnosti se nic nemění. V tomto posudku se zaměřím výhradně na to, jak byly vstřebány kritické poznámky a nakolik autorka v konfrontaci s těmito postřehy text pozměnila.

V kapitole úvodu, která ukotvuje vizuální studia, došlo k prospěšnému potlačení původně nesprávně předpokládané či akcentované výjimečnosti a bezprecedentnosti studia vizuality v rámci nového oboru vizuálních studií. Kapitola „Pohled v biologickém a společenském smyslu“ nově zahrnuje široké zázemí vedoucí ke zrovnoprávnění obrazu (který býval také pokládán za intelektuálně druhořadý a málo stimulující) a jeho studia a vhodně je připomínám německý Bildwissenschaft, důraz na ikonicitu sociálna u Jeffreyho C. Alexandra nebo zkoumání znakovosti a spektakulárnosti ve francouzském poststrukturalismu.

V metodologické části byly správně (v reakci na připomínky účastníků malé obhajoby) vypuštěny hypotézy a výzkum je nadále orientován podle výzkumných otázek. V kvantitativní analýze obsahu obrazových reprezentací událostí z let 1918, 38, 48 a 68 v učebnicích dějepisu

byly propojeny dvě proměnné (původně P2 a P3) do jedné proměnné (nově P2: žánr reprezentace) na str. 101, což prezentaci výsledků zjednodušilo a zpřehlednilo, stejně jako zařazení průběžných „rekapitulačních“ tabulek nejvýznamnějších hodnot jednotlivých proměnných ve sledovaných obdobích, vydavatelstvích a edičních řadách.

V kapitole 7.2 byla přidána definice vizuální paměťové figury, ale zdá se, že jde spíše o zpětnou rekonstrukci kategorie podle zobrazení, která do ní byla vybrána než o definici předem určující, jaká kritéria musí zobrazení splňovat, aby bylo chápáno jako verze určité vizuální figury paměti. Na str. 137 se nyní uvádí, že jde o prakticky „shodná zobrazení“, nebo zobrazení, která vykazují „podobnou skladbu znaků“ nebo zobrazení, které mají „shodné ústřední motivy tvořící význam sdělení, případně i obdobnou kompozici“. Ani jedno z těchto vymezení však nevysvětluje (což je trvajícím problémem), proč jsou dvě různá zobrazení z roku 1938 (podpis Mnichovské dohody) pojaty jako dvě různé vizuální figury a dvě různá zobrazení z roku 1968 (diskuse občanů se sovětskými vojáky) jako jedna vizuální figura. V prezentaci paměťových vizuálních figur by také mohl být kompletní přehled všech sledovaných paměťových figur včetně počtu jejich opakování napříč korpusem sledovaných učebnic (k dispozici je jen u figur společných učebnicím z období komunismu a postkomunismu a u figur společných učebnicím i výstavě).

Závěrečnému vyznění textu prospěla silněji přítomná tendence ke zobecnění zjištění o vizuálních figurách procházejících učebnicemi dějepisu jako médii paměti po dobu celých sledovaných takřka 45 let. Snahu pojmenovat takto předávaný narativ najdeme např. na str. 202, kde autorka uvádí: „Nejvýznačnějším společným rysem obsahů všech zkoumaných materiálů napříč odlišnými politickými obdobími tedy zůstává pozitivní sebe reprezentace národa, jež je založena na vymezení se vůči negativnímu pojetí totalitního „druhého“, hranice ohrožujícího vnějšího útočníka.“

Komplexnosti závěru také prospěla eliminace původně jednostranného výkladu vlivu marxistické historiografie na učebnice z období před rokem 1989, kdy se pracovalo s předpokladem, že oficiální politika paměti s přechodem k demokratickému režimu po roce 1989 přestává působit. Nově je zdůrazněno, že tak jako marxistická historiografie nedostala pod kontrolu veškerou mediaci minulosti v učebnicích dějepisu a nereglementovala veškerou tvořivost (viz učebnice z roku 1967), tak nelze říci, že s vytvořením nakladatelského trhu a odstraněním formalizované ideologie, jakékoli ideologie přestávají na zobrazování dějin v učebnicích působit.

V souvislosti s výše uvedenou plasticitou se lze ptát, zda by neměla místo i v kapitole 9.2 týkající se srovnání technik zobrazení. Jsou-li srovnávaná ediční období nazývána

komunistické a postkomunistické období, je implikováno, že i kvalita zpracování, pestrost, živost a komunikativnost učebnic je svým způsobem funkcí politického pozadí daného období. V debatě během velké obhajoby by bylo vhodné tuto problematiku tématizovat a pojednat o tom, nakolik je nejen obsahová náplň, ale i pedagogická progresivita (mnohost žánrů, produktivní vztah textu a obrazu) projevem rámujiícího politického režimu.

Doporučuji, aby práce byla obhájena.

PhDr. Irena Reifová, Ph.D.

V Praze, 2. 4. 2018